

Integracja europejskich systemów płatności

Monika Kałuża

Artykuł poświęcony jest tematyce międzybankowych systemów płatniczych, a w szczególności podejmowanym w ostatnich latach inicjatywom zmierzającym do integracji europejskich systemów rozliczeń i rozrachunku. Celem opracowania jest opis podstawowych założeń wdrażanych rozwiązań oraz zarysowanie wyzwań i zagrożeń stojących obecnie przed bankami, instytucjami finansowymi i operatorami systemów, prowadzącymi działalność w Europie. Wątkiem dodatkowym są również inicjatywy podejmowane przez instytucje polskiego systemu płatniczego zmierzające do zaistnienia na zintegrowanym rynku paneuropejskim.

Bazą artykułu są publikacje i dokumentacje techniczne opisujące nowe paneuropejskie rozwiązania. W oparciu o założenia funkcjonalne i standardy techniczne wyciągnięte zostały wnioski oraz podjęta została próba odpowiedzi na stawiane obecnie pytania o przyszłość europejskich systemów płatności.

1. Wstęp

Niemal nieprzerwanie od połowy ostatniej dekady XX wieku w Europie prowadzone są prace nad zharmonizowaniem standardów realizacji płatności. Rok 2008 jest w tym zakresie przełomowy – to początek funkcjonowania wspólnej platformy rozrachunku TARGET2 i rok uruchomienia Jednolitego Obszaru Płatności w Euro (SEPA). Po latach przygotowań, banki, instytucje finansowe i dostawcy usług rozliczeniowych Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Szwajcarii mają jednolite standardy i interoperacyjną infrastrukturę płatniczą, a ich klienci – osoby fizyczne i przedsiębiorstwa – mogą na tej bazie dokonywać płatności w euro według tych samych zasad, stosując jeden zestaw instrumentów na terenie całego Obszaru. SEPA i TARGET2 w istotny sposób zmieniają europejskie systemy rozliczeniowo-

rozrachunkowe. Implementacja nowych rozwiązań to jednak ogromne wyzwanie zarówno pod kątem technicznym, jak i biznesowym – wymagają one dostosowania wewnętrznych systemów informatycznych do nowych standardów obsługi płatności, a z drugiej strony optymalizacji kosztów, szukania dodatkowych źródeł przychodów i często zmiany modelu prowadzenia działalności w sektorze płatności.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie założeń i podstawowych elementów SEPA oraz TARGET2, a także wyzwań, jakie systemy te niosą ze sobą. W ostatniej części syntetycznie opisane zostały też działania podjęte przez instytucje polskiego systemu płatniczego w kontekście SEPA i TARGET2.

2. SEPA

Single Euro Payments Area (SEPA) to jednolity obszar płatności, to wspólny rynek, na którym obywatele, przedsiębiorcy i inne podmioty mogą dokonywać i otrzymywać płatności w euro z jednego rachunku bankowego, wykorzystując jednolity zestaw instrumentów płatniczych, tak łatwo, bezpiecznie i tanio, jak w kraju macierzystym.

2.1. Geneza

Idea stworzenia w Europie jednolitego obszaru płatności zrodziła się, gdy dostrzeżono, że wprowadzenie wspólnej waluty i uruchomienie systemu TARGET nie przyniosło pożądaných rezultatów w zakresie szybkości realizacji zleceń i pobieranych opłat. Systemy płatności w krajach Euro-landu nie nadążały ze zmianami. Dla konsumentów jedyną korzyścią w obrocie transgranicznym była redukcja kosztów wymiany walut, zarówno czas, jak i koszt rozliczeń pozostały na niemal tym samym poziomie, co przed wprowadzeniem euro, znacznie

różniąc się od tych samych parametrów dla transakcji krajowych. Powodem takiej sytuacji był w szczególności brak odpowiedniej infrastruktury i utrzymująca się rozbieżność pomiędzy stosowanymi w poszczególnych krajach standardami (informacyjnymi i biznesowymi) oraz normami prawnymi, a także brak realnej presji konkurencyjnej wymuszającej obniżanie cen rozliczeń. Efektem był zauważalny brak konkretnych działań sektora finansowego w zakresie rozwoju i modernizacji systemów płatniczych. Sytuacja ta skłoniła urzędy centralne UE do interwencji poprzez działania regulacyjne, obligatoryjnie wymuszające zmiany, mające doprowadzić do wypracowania jednolitych mechanizmów efektywnego dokonywania płatności w euro. Podstawowym dokumentem stymulującym postęp w tym obszarze stała się Regulacja Parlamentu Europejskiego i Komisji Europejskiej nr 2560/2001 określająca ogólne warunki dla płatności transgranicznych w euro w UE, nakazująca bankom w szczególności obniżenie cen ich obsługi do poziomu nieprzekraczającego opłat pobieranych za realizację transakcji krajowych w euro. W odpowiedzi na dość radykalne zapisy nowych regulacji, europejskie banki i instytucje rozliczeniowo-rozrachunkowe postanowiły wspólnie podjąć działania samoregulacyjne, by sprostać stawianym wymaganiom.

Wizja SEPA została nakreślona jesienią 2000 roku na spotkaniu w ramach obrad „okrągłego stołu” nad utworzeniem jednolitej strefy płatniczej, zwołanego w Brukseli z inicjatywy Komisji Europejskiej. Wpływa ona bezpośrednio ze Strategii Lizbońskiej, która zakłada budowę silnej gospodarki europejskiej, mogącej skutecznie konkurować na światowym rynku. Stworzenie jednolitych ram funkcjonowania systemu rozliczeniowego to jeden z filarów efektywnego prowadzenia działalności gospodarczej. Przedstawiona na spotkaniu koncepcja zaowocowała ożywioną dyskusją w europejskim środowisku bankowym, której rezultatem było opracowanie w maju 2002 roku przez szereg instytucji finansowych (w tym: Związek Europejskich Banków Spółdzielczych – EACB, Grupę Europejskich Banków Oszczędnościowych – ESBG, Europejską Federację Bankową – EBF, Euro Banking Association – EBA oraz 40 banków) strategicznego dokumentu programowego „White paper” zatytułowanego *Euroland: Our Single Payment*

Area! oraz powołanie Europejskiej Rady ds. Płatności (EPC) jako instytucji wiodącej i koordynującej prace. Jak podkreślają specjaliści, solidarność europejskiego środowiska bankowego w tym zakresie nie była jednak wówczas motywowana potencjalnymi korzyściami artykułowanymi przy okazji pojawienia się idei SEPA, lecz powodowana była ona raczej naciskami ze strony Parlamentu Europejskiego i Komisji Europejskiej, które podejmując działania o charakterze regulacyjnym dały wyraźny bodziec do działania (Tochmański 2006: 2–3).

Zgodnie z przyjętymi założeniami, Jednolity Obszar Płatności Euro ma docelowo objąć wszystkie państwa Europejskiego Obszaru Gospodarczego (European Economic Area, EEA), do którego należą obecnie członkowie Unii Europejskiej oraz Islandia, Lichtenstein, Norwegia. SEPA obejmie również Szwajcarię, która dobrowolnie zobowiązała się dostosować do nowych paneuropejskich standardów. Zgodnie z harmonogramem wdrożenia priorytet został nałożony na Strefę Euro, natomiast pozostałe państwa mają możliwość wyboru terminu dostosowania do SEPA i tym samym dołączenia do wspólnego rynku w dowolnym momencie. Zakończenie procesu implementacji w całym EEA i Szwajcarii przewiduje się na początek drugiej dekady XXI wieku.

2.2. Najważniejsze instytucje i ich rola

SEPA w przeważającej części powstała dzięki współpracy instytucji bankowych i dostawców usług rozliczeniowo-rozrachunkowych państw należących do EEA i Szwajcarii. Na ich barkach spoczęło uzgodnienie i wdrożenie wspólnych standardów. Organizacją, koordynacją i monitoringiem działań, a także stworzeniem ram prawnych zajęły się trzy instytucje o zasięgu paneuropejskim: Europejski Bank Centralny (EBC), Komisja Europejska (KE) i Europejska Rada ds. Płatności (EPC). EBC sprawuje kontrolę i cyklicznie dokonuje oceny prac, KE dostarcza podstaw prawnych funkcjonowania Jednolitego Obszaru, a EPC stanowi platformę współpracy międzybankowej oraz koordynuje prace projektowe i wdrożeniowe. W odróżnieniu od EBC i KE, będących instytucjami centralnymi Unii Europejskiej, EPC to organizacja międzybankowa o charakterze samoregulacyjnym. Została powołana w 2002 roku

wyłącznie na potrzeby SEPA. Rada skupia przedstawicieli europejskich instytucji bankowych i ma wobec nich kompetencje koordynacyjne, decyzyjne i nadzorcze. W fazie projektowej SEPA działania EPC objęły wypracowywanie jednolitych standardów funkcjonowania europejskiego systemu rozliczeń, a w szczególności przygotowanie specyfikacji technicznych paneuropejskich instrumentów płatniczych – polecenia przelewu, polecenia zapłaty i założeń dla systemu kart płatniczych. Rada podjęła się również stworzenia Jednolitego Obszaru Gotówkowego Euro (SECA) i przygotowała wytyczne budowy europejskiej infrastruktury rozliczeniowej. Po uruchomieniu SEPA, rolą EPC jest nadawanie i weryfikacja statusu zgodności z SEPA bankom i systemom rozliczeniowym, bieżący monitoring Jednolitego Obszaru oraz zapewnienie paneuropejskiej platformy rozwoju istniejących i tworzeniu nowych standardów.

2.3. Instrumenty płatnicze

Paneuropejskie instrumenty płatnicze to narzędzia przeznaczone do obsługi denominowanych w euro, nie priorytetowych zleceń wymienianych w ramach EEA i Szwajcarii. Rozwiązania te są jednakowe zarówno dla zleceń o charakterze lokalnym, jak i transgranicznym. Do podstawowych instrumentów SEPA zaliczane są:

- paneuropejskie polecenie przelewu – SEPA Credit Transfer (SCT),
- paneuropejskie polecenie zapłaty – SEPA Direct Debit (SDD) i
- system kartowy SEPA – SEPA Cards.

Nowe rozwiązania mają zapewniać tzw. *end-to-end STP (straight through processing)* – w pełni wystandaryzowaną i zautomatyzowaną realizację płatności międzybankowych pomiędzy pierwotnym inicjatorem rozliczenia a finalnym beneficjentem. Zasady funkcjonowania paneuropejskich instrumentów płatniczych sformułowane przez EPC mają charakter uniwersalny i mogą być zaimplementowane niezależnie od istniejącej infrastruktury rozliczeniowo-rozrachunkowej. Przy czym na potrzeby SCT i SDD zostały stworzone zupełnie nowe schematy wymiany danych, natomiast dla paneuropejskiego systemu rozliczeń kartowych, z uwagi na istniejący od lat wysoki poziom interoperacyjności w tym zakresie w skali globalnej, opracowano jedynie wspólne ramy funkcjonowania bazujące na eksploatowanych obecnie rozwiązaniach.

Pierwsze jednolite schematy kart SEPA, jak i paneuropejskie polecenie przelewu zostały udostępnione przez banki finalnym użytkownikom 28 stycznia 2008 roku. Do uruchomienia ostatniego z podstawowych instrumentów – SDD – konieczne jest natomiast zakończenie, trwającej od połowy 2007 roku, implementacji dyrektywy o usługach płatniczych – Payment Services Directive. Ostateczny termin zamknięcia procesu dostosowywania krajowych systemów prawa Komisja Europejska wyznaczyła na listopad 2009 roku. Zgodnie z harmonogramem EPC pierwszy etap SEPA to koegzystencja „nowych” i „starych” standardów. Na początku drugiej dekady XXI wieku rozwiązania SEPA mają natomiast całkowicie zastąpić obecnie stosowane w poszczególnych krajach instrumenty przeznaczone do obsługi zleceń w euro.

Krajowe instrumenty płatnicze, które nie posiadają swoich odpowiedników w rozwiązaniach zaprojektowanych przez EPC, takie jak czek, po całkowitej migracji na standardy SEPA będą mogły nadal być wykorzystywane, lecz znajdują się poza obszarem prac Rady¹.

2.3.1. SEPA Credit Transfer i SEPA Direct Debit

SCT i SDD to, jak podkreśla EPC, instrumenty podstawowe, mające zaspokajać codzienne potrzeby ich użytkowników w prosty, a zarazem efektywny pod względem kosztów sposób. Od strony technicznej wykorzystują one standard ISO20022 XML – opracowany przez International Organization for Standardization (ISO) przy współpracy ze SWIFT. Standard ten, uznany za najbardziej pojemny i elastyczny, daje najszerze możliwości rozwoju. Jednak z uwagi na duże rozmiary generowanych na jego bazie plików i całkowitą zmianę ideologii zapisu, wdrożenie i obsługa SCT i SDD stanowi ogromne wyzwanie dla banków i instytucji rozliczeniowych – wymaga w szczególności przebudowy niemal całego zaplecza IT i mechanizmów rozliczeniowych.

Z elementów XML opisanych przez ISO i SWIFT eksperci EPC stworzyli od podstaw narzędzia dedykowane do obsługi SCT i SDD – tzw. komunikaty płatnicze – służące do realizacji podstawowych instrukcji płatniczych, zwrotów, odrzuceń, odwołań czy rymofania zlecenia oczekującego na rozliczenie. Obejmują one zarówno sferę

międzybankową – na styku instytucji finansowych i izb rozliczeniowych – jak i sferę pomiędzy bankiem a klientem. Z tym, że obecnie wyłącznie te pierwsze mają charakter obligatoryjny. Standard wymiany danych z finalnym użytkownikiem ma zostać narzucony dopiero po upowszechnieniu się SEPA. W początkowej fazie ma on w zasadzie wyłącznie zastosowanie w relacjach z dużymi, międzynarodowymi klientami korporacyjnymi.

Od strony funkcjonalnej, SCT i SDD kładą zwiększony nacisk na obsługę finalnych użytkowników. Nie tylko standaryzują one strukturę formalną wymiany danych, ale również dają szersze możliwości identyfikacji zlecenia, poprzez nadanie dodatkowych oznaczeń alfanumerycznych czy przekazanie beneficjentowi szerszych informacji towarzyszących, co pozwala na podniesienie poziomu automatyzacji procesów rekonsyliacji płatności. Instrumenty SEPA usprawniły też mechanizmy wymiany komunikatów w sferze międzybankowej, wprowadzając wymóg posługiwania się rozpowszechnionym w skali globalnej oznaczeniem rachunku w standardzie IBAN, a banku – BIC. Zastosowanie funkcjonalności to efekt kompromisu pomiędzy niezwykle zróżnicowanymi instrumentami systemów płatniczych poszczególnych państw Jednolitego Obszaru a dążeniem EPC do usprawnienia procesu realizacji paneuropejskich płatności w euro. Nie zaspokajają one zatem wszystkich potrzeb i oczekiwań lokalnych społeczności. Zaniżanie poziomu usług płatniczych świadczonych w niektórych państwach przy jednoczesnym rozbudowywaniu komunikatów stały się, obok niekwestionowanej nadmiarowości plików XML, podstawowym akcentem krytyki nowych paneuropejskich instrumentów. W odpowiedzi na stawiane zarzuty EPC w ostatnim roku przygotował do uruchomienia SEPA wprowadziła opcję poszerzania funkcjonalności podstawowych SCT i SDD o tzw. Additional Optional Services. AOS to ustanawiane w ramach społeczności bankowej SEPA zasady obsługi komunikatów, bazujące na wytycznych EPC. Może to być m.in. nadanie charakteru obligatoryjnego elementowi opcjonalnemu, wprowadzenie nowego elementu XML ze standardu bazowego ISO20022 czy przyjęcie dodatkowych obowiązków w zakresie obsługi zleceń przez instytucje finansowe. Do najczęściej wdrażanych AOS należy obecnie opcja sto-

sowania narodowych znaków diakrytycznych, realizacja lokalnych typów płatności, tj. zlecenia na rzecz władz podatkowych, jak też obsługa faktur elektronicznych w systemach rozliczeniowo-rozrachunkowych. Każda dodatkowa usługa musi spełniać wymogi przejrzystości sformułowane przez EPC, a jej stosowanie nie może zagrażać sprawnemu funkcjonowaniu instrumentów w podstawowym zakresie. Schemat AOS umożliwia utrzymanie lokalnych funkcjonalności przy jednoczesnym zachowaniu zgodności z SEPA. Dzięki niemu możliwe stało się stworzenie rozwiązań zaspokajających większość zróżnicowanych potrzeb państw EEA i Szwajcarii, lecz jednocześnie jest on furką do tworzenia wariantów standardów, przez co budzi obawy o fragmentaryzację ujednoliconego właśnie rynku².

2.3.2. SEPA Cards

W zakresie płatności kartowych, z uwagi na ukształtowane już i sprawnie funkcjonujące systemy międzynarodowe, EPC przyjęła odmienną koncepcję budowy wspólnego europejskiego obszaru. SEPA jedynie zmodyfikowała dotychczasowe mechanizmy, określając zespół dodatkowych zasad i reguł, jakie muszą spełniać banki, pełniąc rolę członków EPC, agentów rozliczeniowych, udziałowców i członków organizacji kartowych, członków ciał standaryzacyjnych i właścicieli lub użytkowników systemów przetwarzających transakcje kartowe w SEPA. Obszarem regulacji objęte są wyłącznie płatności i wypłaty gotówkowe w euro dokonywane w ramach SEPA z wykorzystaniem wydanych przez banki kart ogólnego zastosowania. Transakcje kartami ograniczonego zastosowania (tzw. *proprietary cards*), krajowe portmonetki elektroniczne a także usługi dodatkowe dołączane do kart (np. linia kredytowa) są poza jej zakresem. Zgodnie z przyjętymi założeniami paneuropejski system kartowy ma docelowo bazować wyłącznie na technologii EMV – mikroprocesor w połączeniu z kodem PIN – alternatywne rozwiązania, oparte np.: na wykorzystaniu paska magnetycznego są dopuszczone tylko w okresie przejściowym między 2008 a 2011 rokiem. Rozszerzone zostały też wymogi dotyczące akceptacji kart – wszystkie terminale Jednolitego Obszaru mają umożliwiać realizację każdej transakcji w ramach dowolnego systemu kartowego SEPA. Jednocześnie utrzymany został mechanizm opłat *inter-*

change-fee, który – choć kontrowersyjny – ma jednak kluczowe znaczenie dla efektywnej współpracy i konkurencji na tym rynku.

W sferze transakcji kartowych SEPA banki mają możliwość wyboru modelu prowadzenia rozliczeń spośród zamkniętego katalogu opcji takich jak: dostosowanie istniejących mechanizmów do wymogów EPC, outsourcing usług kartowych, stworzenie zupełnie nowego krajowego systemu lub zastąpienie go innym – międzynarodowym poprzez alians z partnerem zagranicznym. Każdy model zakłada rozdział pomiędzy zarządzaniem systemem a przetwarzaniem zleceń. Regulacje mają charakter neutralny i pozostawiają bankom spory zakres wyboru. Zamierzeniem EPC jest, by docelowo powstała mozaika współpracujących mechanizmów, skonstruowanych i funkcjonujących według wspólnych zasad. Nad interoperacyjnością całego jednolitego obszaru czuwa europejski system bankowy, który angażuje się w prace standaryzacyjne.

Nowe regulacje mają zapewnić wszystkim bankom dostęp do systemów kartowych na całym obszarze SEPA na takich samych warunkach, na jakich dotychczas posiadali go tylko członkowie poszczególnych systemów. Dążeniem EPC jest wprowadzenie mechanizmów, umacniających pozycję banków względem organizacji kartowych i zwiększających konkurencję. Zgodnie z przyjętymi założeniami, wszystkie systemy niespełniające wymogów SEPA lub zaprojektowane wyłącznie do użytku w jednym kraju mają zostać wycofane do końca 2010 roku³ (EPC 2007: 1–15).

3. Infrastruktura rozliczeniowa

Obszar infrastruktury SEPA, w odróżnieniu od odgórnie narzuconych standardów instrumentów płatniczych, jest kształtowany na zasadach rynkowych – tzw. *market driven*. EPC stworzyła jedynie ogólne ramy, a ostateczny kształt pozostawiła w gestii podmiotów działających na europejskim rynku rozliczeniowym. Wytyczne funkcjonowania Jednolitego Obszaru Rada zawarła w dokumencie zatytułowanym *Framework for the evolution of the clearing and settlement of payments in SEPA (CSM Framework)*. Rolą EPC w tym obszarze jest obecnie promowanie i wspieranie instytucji finansowych na drodze do zwiększania współpracy i budowania wspólnych roz-

wiązań. Infrastruktura w ramach SEPA ma umożliwiać otwartą i czystą konkurencję pomiędzy dostawcami usług rozliczeniowo-rozrachunkowych. Podstawowymi kategoriami mechanizmów, tworzących infrastrukturę Jednolitego Obszaru, zdefiniowanymi przez EPC są (EPC 2007: 11–16):

- a) PE-ACH (*Pan-European Automated Clearing House*) – paneuropejska automatyczna izba rozliczeniowa (lub jej część), funkcjonująca na całym obszarze SEPA, będąca neutralną organizacją rozliczeniową mającą i dającą dostęp do wszystkich banków i instytucji finansowych w systemach SEPA, którą banki z każdego kraju SEPA mogą wybrać na podstawie kryterium ceny i zakresu świadczonych usług i stać się jej uczestnikami na niedyskryminacyjnych zasadach,
- b) automatyczna izba rozliczeniowa zgodna z SEPA (*Scheme Compliant ACH*) – automatyczna izba rozliczeniowa będąca w stanie przetwarzać transakcje systemów SEPA w ramach określonego rynku, która może (lecz nie musi) dążyć do uzyskania zasięgu paneuropejskiego, a tym samym do stania się PEACH-em,
- c) wielostronne CSM – zdecentralizowana forma wielostronnych systemów rozliczeń i rozrachunku (niebędących strukturą automatycznej izby rozliczeniowej), mogąca przetwarzać transakcje systemów SEPA w ramach zdefiniowanego rynku,
- d) dwustronne CSM – zdecentralizowana forma dwustronnych rozliczeń i rozrachunku (np. bankowość korespondencyjna),
- e) CSM wewnątrz-bankowe lub w ramach grupy bankowej (*Intra-Bank/Intra-Group*) – porozumienia w zakresie rozliczeń i rozrachunku, gdy obydwie strony transakcji – inicjator/wierzyciel i beneficjent/dłużnik – posiadają rachunki w tym samym banku lub grupie banków⁴.

W nakreślonych przez EPC ramach konkurencja współistnieje z kooperacją. Uruchomione procesy najprawdopodobniej doprowadzą w przyszłości do zmniejszenia liczby instytucji na europejskim rynku rozliczeniowym, a tym samym do konsolidacji sektora. Jednak zgodnie z przewidywaniami ekspertów m.in. ECB, z uwagi na wciąż utrzymujący się wysoki poziom zróżnicowania infrastruktur narodowych, wątpliwe jest osiągnięcie w najbliższych kilku latach,

jak zakłada EPC, pełnej integracji i wypracowanie stabilnego modelu.

Obecnie jedyną izbą uznawaną za PEACH jest prowadzona przez EBA Clearing STEP2. Plany uzyskania statusu PEACH mają już jednak również inne instytucje świadczące usługi rozliczeniowo-rozrachunkowe. Pierwsze fuzje w sektorze nastąpiły już na przełomie 2006 i 2007 roku. W listopadzie 2006 roku z połączenia Interpay i Transaktionsinstitut für Zahlungsverkehrsdienstleistungen AG (TAI) powstał Equens, a w połowie kolejnego roku nastąpiła fuzja SIA i SBB oraz Voca i Link. Łączące się podmioty deklarują chęć osiągnięcia jak najszerszego pokrycia w ramach SEPA. Stworzenie instytucji o zasięgu paneuropejskim to jednak nie jedyna możliwość funkcjonowania na Jednolitym Obszarze, w skali międzynarodowej. Alternatywą względem PEACH koncepcję, bazującą na interoperacyjności, opracowało stowarzyszenie European Automated Clearing House Association. EACHA za podstawowe założenie przyjęło ustalenie wspólnych, obowiązkowych, zgodnych z SEPA standardów technicznych, takich jak format i struktura zlecenia płatniczego i pozostawienie płaszczyzny biznesowej do uregulowania w dwu lub wielostronnych umowach pomiędzy poszczególnymi instytucjami. Koncepcja interoperacyjności w pełni wpisuje się w wytyczne EPC. Pierwsze porozumienia zostały zawarte już przed uruchomieniem SEPA – w październiku 2007 roku wielostronną umowę o współpracy podpisały Equens, Iberpay, Stet, Seceti i Voca. W przyszłości, obok PEACH-ów, EACHA czy izb o zasięgu wyłącznie krajowym, prawdopodobne jest też tworzenie quasi-PEACH-ów – izb posiadających lokalnie pełne pokrycie i obsługujących instytucje płatnicze z obszaru kilku sąsiadujących państw.

Na zachodzące procesy przemiany struktur mają wpływ z jednej strony ramy EPC i otwarcie granic państw SEPA dla konkurencji paneuropejskiej, a z drugiej czynniki lokalne – kwestia własności instytucji krajowego sektora płatniczego i przynależność do Strefy Euro. W krajach, gdzie dominuje kapitał zagraniczny, często wybór systemu rozliczeniowego, jakim mają być realizowane transakcje, jest podporządkowany odgórnej decyzji centrali lub zagranicznej „matki”. Faworyzowane są tu izby o największym zasięgu czyli aktualnie *de facto*

wyłącznie STEP2. Z kolei pozostawienie państwa poza Strefą Euro sprawia, iż lokalnie nadal dominujące znaczenie ma kwestia rozliczeń w walucie danego kraju, a infrastruktura płatnicza podporządkowana jest rozliczeniom w walucie narodowej.

Przemiany infrastrukturalne widoczne są aktualnie przede wszystkim w obszarze wspólnej waluty – tam koncentruje się walka konkurencyjna i współpraca transgraniczna. Na rynkach lokalnych poza Strefą Euro procesy te mają zdecydowanie mniejsze nasilenie i dynamikę.

3.1. Podstawy prawne

Bazę prawną funkcjonowania Jednolitego Obszaru Płatności Euro stanowi Payment Services Directive (PSD)⁵, która harmonizuje bardzo zróżnicowane regulacje odnoszące się do systemów płatniczych Europy. Dyrektywa PSD zasięgiem wykracza poza SEPA – swą właściwością obejmuje ona wszystkie instrumenty płatnicze i rozliczenia we wszystkich walutach państw członkowskich Unii Europejskiej. Reguluje również szereg dodatkowych kwestii, jak umowa o usługę płatniczą czy zamknięty katalog podmiotów dopuszczonych do świadczenia usług płatniczych. Z perspektywy SEPA, kluczowe zapisy PSD to wymóg realizacji transakcji w ciągu trzech dni rozliczeniowych (docelowo w ciągu 1 dnia) oraz zasady obsługi mandatów i odwołań w SDD. Istotne są też artykuły powołujące kategorię instytucji płatniczej i regulujące tryb prowadzenia przez nią działalności. Implementację PSD zapowiedziały wszystkie kraje SEPA – również te pozostające poza Unii Europejską. Nieprzekraczalnym terminem zakończenia procesu dostosowania do PSD jest 1 listopada 2009 roku. Do tego czasu możliwe jest stosowanie SCT i systemów kartowych SEPA, lecz nie ma paneuropejskich podstaw dla SDD. Banki i dostawcy usług rozliczeniowych deklarują jednak gotowość do wcześniejszego zakończenia implementacji PSD i udostępnienia trzeciego instrumentu – SDD – już na przełomie 2008 i 2009 roku.

Głównym celem autorów koncepcji SEPA jest wyeliminowanie różnic w obsłudze płatności w euro na poziomie krajowym i transgranicznym – idea SEPA to stworzenie paneuropejskiego obszaru funkcjonującego na zasadach rynku lokalnego. Wspólne standardy techniczne i jednolite regulacje

prawne mają umożliwić bankom i dostawcom usług rozliczeniowo-rozrachunkowych EEA i Szwajcarii wolną konkurencję i swobodę działania w sferze płatności w euro, a wzrost konkurencji ma zwiększyć efektywność europejskich systemów. Pod wpływem zachodzących procesów rynkowych, infrastruktura płatnicza w ciągu najbliższych kilku lat ulegnie najprawdopodobniej konsolidacji, a transakcje będą realizowane szybciej i taniej. Dzięki temu, beneficjentami SEPA staną się finalni użytkownicy instrumentów płatniczych – przedsiębiorcy i osoby fizyczne, dla których powstała idea Jednolitego Obszaru.

Powodzenie SEPA nie jest jednak powszechnie uznawane za oczywistość. Instytucje sektora płatniczego – banki i dostawcy usług rozliczeniowo-rozrachunkowych – poniosły w ostatnich latach ogromne nakłady inwestycyjne na dostosowanie systemów do obsługi nowych rozwiązań. Po otwarciu granic państw na konkurencję paneuropejską stanęły one w obliczu dodatkowej presji rynkowej. Wysokie koszty w połączeniu z koniecznością redukcji marży obniżają przychody i zyski z działalności w sektorze usług płatniczych. Banki coraz częściej rozważają outsourcing obsługi zleceń, a operatorzy systemów rozliczeniowych powoli redefiniują modele businessowe i szukają nowych źródeł przychodów. SEPA nie jest korzystna finansowo dla podmiotów wiodących. Mimo, iż deklarowanym motywatorem ich zaangażowania jest ułatwienie procesu realizacji płatności w skali paneuropejskiej, nie bez znaczenia pozostaje możliwość wprowadzenia ogólnie regulacji przez Komisję Europejską w przypadku niepowodzenia projektu EPC. Na dzień dzisiejszy SEPA została uruchomiona na poziomie banków i systemów rozliczeniowych głównie w Strefie Euro. Podjęta została również wzmożona praca nad promocją paneuropejskich instrumentów wśród osób fizycznych i przedsiębiorstw. Przy czym rozwiązania te nie tylko z punktu widzenia IT, postrzegane są jako nieoptymalne. Wprowadzają one wprawdzie wymóg posługiwania się identyfikatorami standaryzowanymi w skali globalnej i ułatwiają proces rekonyliacji, lecz dla wielu społeczności prowadzą do zniżenia poziomu usług płatniczych – zwłaszcza w zaawansowanych systemach skandynawskich. Z drugiej strony tworzenie AOS grozi fragmentaryzacją dopiero co zinte-

growanego rynku. Podstawowe instrumenty mogą się zatem nie upowszechnić wśród finalnych użytkowników, co stwarza podstawy do utrzymywania „starych” narzędzi w dłuższej perspektywie i odsunięcia w czasie, już dwukrotnie przekładanego, terminu zakończenia migracji z lokalnych rozwiązań dla rozliczeń w euro na standardy SEPA.

SEPA, po wyjściu ze stadium projektowego, znajduje się w początkowej fazie rozwoju. Istnieje szereg wyzwań i obszarów niepewności co do jej przyszłego kształtu, lecz zgodnie ze stanowiskiem Komisji Europejskiej, integracja stanie się faktem – jeśli nie poprzez działania samoregulacyjne sektora, to w drodze ogólnych regulacji na szczeblu unijnym.

4. TARGET2

Uruchomiony w listopadzie 2007 roku TARGET2 jest drugą generacją paneuropejskiego systemu rozrachunku brutto w czasie rzeczywistym – TARGET. Podstawę techniczną nowego systemu stanowi jednolita wspólna platforma rozrachunku – Single Shared Platform (SSP), która w połowie 2008 roku w pełni zastąpiła zdecentralizowaną, wieloplatformową strukturę bazującą na lokalnych systemach RTGS. W ramach TARGET2 nie istnieje już zróżnicowanie infrastrukturalne i wiążące się z nim trudności wynikające ze stosowania odmiennych interfejsów i dysproporcji w zakresie opłat obecne w TARGET. Uczestnikom zostały zaoferowane identyczne usługi, jednakowe interfejsy i jednolita struktura opłat. W odróżnieniu od sfery technicznej na płaszczyźnie prawnej TARGET2 pozostał natomiast mozaiką narodowych standardów – nadzór nad poszczególnymi instytucjami i kwestie związane z uczestnictwem pozostały w gestii krajowych banków centralnych. SEPA stworzyła jednak możliwość wyboru dowolnego spośród wszystkich banków centralnych obecnych w TARGET2, co oznacza, iż lokalne systemy płatnicze nie są już uzależnione od decyzji krajowej instytucji centralnej.

TARGET2 podniósł bezpieczeństwo i przyspieszył transfer środków w skali paneuropejskiej. Poszerzył również opcje dostępu – obok uczestnictwa bezpośredniego i pośredniego, instytucje kredytowe mogą wybrać opcję *multiaddressee access*, dedykowaną dla grup bankowych, lub *addressable BIC*, dającą możliwość bycia

widocznym w systemie na szczególnych prawach. Status uczestnika mogą ponadto uzyskać tzw. systemy zewnętrzne – Ancillary Systems (AS) – do których zaliczane są m.in. izby rozliczeniowe. Na potrzeby AS w ramach TARGET2 funkcjonują specjalne procedury rozrachunku, dedykowane rachunki i interfejs Ancillary System Interface (ASI). Otwiera to całe spektrum możliwości, w tym ułatwia prowadzenie działalności w skali paneuropejskiej i dotarcie do szerszego grona odbiorców. TARGET2 stanowi platformę, na której w całości zintegrowany sposób mogą funkcjonować obok siebie różne systemy – z rozrachunkiem natychmiastowym lub odroczone, na bazie brutto lub netto. Co więcej, klasyczne izby rozliczeniowe w ramach SSP mogą w prosty sposób stać się systemami działającymi w trybie *real-time* i zastąpić krajowe systemy RTGS (ECB 2007: 1–30).

W dniu 17 listopada 2007 roku na TARGET2 przeszły: Austria, Luksemburg, Niemcy i Słowenia oraz Cypr, Litwa, Łotwa i Malta. Z obszaru płatniczego ośmiu wymienionych powyżej krajów, 274 instytucji przystąpiło bezpośrednio, 2 928 pośrednio, 10 186 jako *addressable BICs*, a 57 w wariantcie *multi-addressee access*. Na jednolitą platformę weszło również 7 systemów zewnętrznych, w tym VOCA – brytyjska izba rozliczeniowa dążąca do uzyskania statusu PE-ACH. Kolejne okna migracji są wyznaczone na – 18 lutego i 19 maja 2008 roku. Obowiązek przystąpienia do TARGET2 mają wyłącznie kraje Strefy Euro, lecz już dziś wiadomo, że na wspólną platformę ma zamiar wejść więcej państw, a także instytucji, których narodowe banki centralne postanowiły pozostać poza SSP. W połowie 2008 roku, po zakończeniu procesu migracji, TARGET2 został zamknięty, a TARGET2 stał się jedynym paneuropejskim systemem rozrachunku w czasie rzeczywistym⁶.

TARGET2 to system wspomagający funkcjonowanie SEPA, jest obecnie jedyną paneuropejską alternatywą dla bankowości korespondenckiej w zakresie transgranicznego rozrachunku brutto w euro w czasie rzeczywistym. Od strony technicznej TARGET2 stanowi, podobnie jak jego poprzednik, medium transferu środków odpowiadających wymienianej w warstwie rozliczeniowej informacji o płatnościach. Jednak dzięki integracji platformy i dodatkowym rozwiązaniom ułatwia on również

ustanawianie połączeń pomiędzy systemami rozliczeniowymi w SEPA. W szczególności na jego bazie budowana jest współpraca w ramach EACHA. TARGET2 stanowi również podstawową drogę przesyłania środków na pokrycie rozliczeń w jedynej obecnie paneuropejskiej izbie – STEP2. Większość operatorów systemów rozliczeniowych deklaruje, iż docelowo zmigruje na SSP. TARGET2, choć niewidoczny dla finalnych użytkowników instrumentów płatniczych, przyczyni się do zmiany infrastruktury SEPA. Jednolita platforma istotnie ułatwiła współpracę, a zarazem i przełączanie pomiędzy systemami rozliczeniowymi – standard wymiany danych zaimplementowany przez izby uczestniczące w TARGET2 pozwala bankom łatwo zmienić dostawcę lub ustanowić połączenie z dodatkowym systemem. Z jednej strony nowa platforma rozrachunku to szansa na poszerzenie funkcjonalności i baza usprawnień, z drugiej natomiast to źródło dodatkowej presji konkurencyjnej, której trzeba stawić czoła.

5. SEPA i TARGET2 w polskim systemie płatniczym

Polski system płatniczy, mimo krótkiej historii obecności w zjednoczonej Europie i przy pozostawaniu poza Strefą Euro, postrzegany jest na arenie paneuropejskiej jako nowoczesny i dynamicznie się rozwijający. W niespełna rok od przystąpienia do Unii Europejskiej, w marcu 2005 roku ustanowione zostało połączenie krajowej infrastruktury ze STEP2 i EURO1 poprzez TARGET. Od momentu pojawienia się koncepcji SEPA Polska aktywnie zaangażowana była w prace nad jej urzeczywistnieniem, budując przy tym swoją pozycję w zintegrowanej paneuropejskiej infrastrukturze rozliczeniowo-rozrachunkowej. W prace EPC zostali włączeni eksperci polskiego środowiska bankowego, a Związek Banków Polskich (ZBP) w 2007 roku został lokalnym ramieniem EPC. Krajowa Izba Rozliczeniowa S.A. (KIR S.A.), będąca operatorem polskiego systemu rozliczeniowego, stała się też jednym z założycieli stowarzyszenia europejskich izb rozliczeniowych EACHA. Narodowy Bank Polski, obok wdrażania SEPA, prowadził przede wszystkim w ostatnich latach intensywne prace nad migracją do TARGET2. W dniu 28 stycznia 2008 roku banki polskiego obszaru płatniczego

za pośrednictwem systemu EuroELIXIR i NBP dokonały pierwszych rozliczeń w SEPA, a w połowie maja 2008 roku rozrachunek płatności w euro został przeniesiony na SSP TARGET2.

5.1. Instrumenty SEPA

Instytucje polskiego systemu płatniczego są obecne w SEPA od samego początku funkcjonowania Jednolitego Obszaru. Do podstawowych modeli prowadzenia rozliczeń SEPA należy pośrednictwo zagranicznego „banku-matki” oraz uczestnictwo w kanale SEPA systemu EuroELIXIR, prowadzonego przez KIR S.A. W obu przypadkach ustanawiane jest pośrednie połączenie ze STEP2.

W dniu 28 stycznia 2008 roku rozpoczęta została wymiana paneuropejskich poleceń przelewu (SCT) i ruszyły w Polsce pierwsze systemy kartowe zgodne z SEPA. Udostępnienie trzeciego instrumentu paneuropejskiego – SDD – uzależnione jest natomiast od ściśle od terminu dostosowania polskiego systemu prawa do dyrektywy PSD.

Implementacja obsługi paneuropejskich instrumentów finansowych, przy spodziewanym niewielkim wolucie transakcji ma dla Polski bardziej charakter prestiżowy. Obecność instytucji polskiego systemu w SEPA od samego początku to możliwość zaistnienia – bycia widocznym i adresowalnym – w ramach zintegrowanego rynku rozliczeń paneuropejskich. To również podniesienie standardów bezpieczeństwa zwłaszcza operacji kartowych. Niemniej jednak w niektórych dziedzinach bazowy standard SEPA to dla polskiego systemu rozwiązania gorsze niż stosowane obecnie. Widoczne jest to zwłaszcza w rozliczeniach złotówkowych, gdzie funkcjonują instrumenty dedykowane do obsługi specyficznych krajowych transakcji, tj. składki na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych czy płatności podatkowe, których nie przewidziano w SEPA. EPC ograniczyła również zakres dopuszczonych do stosowania znaków do alfabetu łacińskiego. W świetle planowanego wejścia Polski do Strefy Euro i konieczności rezygnacji w najbliższych latach z krajowych instrumentów na rzecz rozwiązań EPC, istotnym wyzwaniem stojącym dziś przed polskim systemem płatniczym jest wdrożenie standardu SEPA, tak by po przyjęciu wspólnej unijnej waluty polski system wciąż zaspokajał

potrzeby uczestników, a w szczególności, by zachowana została możliwość stosowania specyficznych typów płatności i polskich znaków diakrytycznych w rozliczeniach w euro.

Z punktu widzenia instytucji polskiego systemu SEPA to też pojawienie się bezpośredniej konkurencji. Otwarcie systemów i wzrost integracji w skali paneuropejskiej poszerza paletę opcji prowadzenia rozliczeń w euro. Banki nie muszą już korzystać z lokalnych mechanizmów - mogą wybrać dowolny system SEPA – a dzięki ujednoliceniu standardów wymiany informacji rozliczeniowej radykalnie uproszczona została procedura zmiany operatora. Specyfiką polskiego systemu jest dominacja kapitału zagranicznego w strukturze własnościowej banków. Wraz z pogłębianiem SEPA widoczna jest tendencja do centralizacji rozliczeń w ramach międzynarodowych grup bankowych, wiążącą się zazwyczaj z przechodzeniem do systemów o zasięgu paneuropejskim. Kluczowym czynnikiem przetrwania polskiej infrastruktury na zintegrowanym rynku jest umiejętna ekspansja geograficzna i pogłębienie współpracy z partnerami zagranicznymi, a także rozwój usług pozarozliczeniowych, zarówno świadczonych obecnie (m.in. odczyt optyczny, archiwizacja dokumentów elektronicznych, usługi certyfikacyjne, płatności internetowe czy pośrednictwo w dostępie do sieci SWIFT), jak i nowych, bazujących np. na płatnościach mobilnych. Biorąc pod uwagę wysoki poziom polskiej infrastruktury płatniczej i zaawansowanie technologiczne krajowych systemów, Polska ma realną szansę stać się centrum rozliczeniowym SEPA w Europie Środkowo-Wschodniej. Niemniej jednak do czasu wejścia Polski do Strefy Euro priorytetowe znaczenie mają i mieć będą rozliczenia złotówkowe. Działania w obszarze rozliczeń w euro są natomiast prowadzone z myślą o pozycji polskiego systemu płatności w SEPA w perspektywie długookresowej. Dopiero po przyjęciu wspólnej europejskiej waluty spodziewana jest zdecydowana intensyfikacja konkurencji i przebudowa architektury polskiego rynku rozliczeń.

Według danych Związku Banków Polskich, w dniu uruchomienia SEPA, z polskiego obszaru płatniczego przystąpiło 6 instytucji finansowych za pośrednictwem systemu EuroELIXIR i 9 poprzez zagraniczne banki⁷.

5.2. Rozrachunek w TARGET2

Migracja polskiego systemu rozrachunku w euro na platformę SSP TARGET2 nastąpiła w ostatnim oknie – 19 maja 2008 roku. NBP uzyskał wówczas bezpośredni dostęp do paneuropejskiego systemu rozrachunku w czasie rzeczywistym (w TARGET korzysta z pośrednictwa włoskiego RTGS – BIREL). Wraz z NBP do TARGET2 przystąpiły 3 banki komercyjne z polskiego obszaru płatniczego. Migrację na SSP zapowiedziała również KIR S.A., która planuje przenieść bezpośrednio do TARGET2 rozrachunek systemu EuroELIXIR i korzystać z funkcjonalności stworzonych dla systemów zewnętrznych – AS. Zgodnie z deklaracjami Izby, migracja będzie mogła nastąpić w rok po przejściu NBP – w połowie 2009 roku. Ostateczny termin KIR S.A. uzależnia od decyzji uczestników systemu EuroELIXIR i przyszłego harmonogramu migracji pod nadzorem NBP⁸.

6. Podsumowanie

Projekt SEPA, w połączeniu z systemem TARGET2 i dyrektywą PSD, to bezprecedensowy krok ku integracji europejskich systemów płatniczych. Przełom lat 2007 i 2008 stanowi przełomowy moment w świecie rozliczeń i rozrachunku płatności Europy – wpuszczenie konkurencji na quasi-monopolistyczne rynki krajowe, wyznaczenie jednolitych standardów i pogłębianie interoperacyjności systemów w skali transgranicznej, z jednej strony stwarzając nowe szanse rozwoju, z drugiej natomiast stanowi źródło nowych zagrożeń. Granice Jednolitego Obszaru nie są wyznaczone podziałem administracyjnym EOG czy przynależnością do Strefy Euro – SEPA obejmuje wszelkie transakcje dokonywane we wspólnej walucie europejskiej. Po szanse mogą zatem sięgnąć zarówno instytucje silnych gospodarek Unii, jak i nowych Państw Członkowskich. Na tym polu aktywnie działają również instytucje polskiego obszaru płatniczego. Teraz decyduje się przyszły kształt europejskiej infrastruktury płatniczej.

SEPA docelowo ma doprowadzić do ukształtowania strefy działającej na prawach rynku lokalnego, która ma przynieść korzyści zwłaszcza finalnym użytkownikom instrumentów płatniczych – osobom fizycznym i korporacjom niebankowym. Na dzień dzisiejszy SEPA to jednak wciąż

więcej pytań niż odpowiedzi. Śledząc wnikliwie rozwój integracji od genezy procesu trafniejszy będzie jednak wniosek, że „im głębiej spoglądamy w przeszłość, tym więcej możemy zobaczyć w przyszłości”, jak twierdził Winston Churchill.

Informacje o autorce

Mgr Monika Kaluża – doktorantka na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego; Kierownik Działu Systemów Rozliczeniowych w Departamencie Rozliczeń KIR S.A.
E-mail: mika_kaluza@autograf.pl.

Przypisy

- ¹ Na podstawie: European Payments Council, 2007 r., *Making SEPA a reality Implementing the Single Euro Payments Area*.
- ² Szczegółowy opis funkcjonowania instrumentów SEPA zawarty jest w dokumentacji EPC „Rulebook” i „Implementation Guidelines”, dostępnej na stronie internetowej Rady EPC www.europeanpaymentscouncil.eu.
- ³ Szczegółowa specyfikacja modeli systemów kartowych SEPA oraz wymogów standardu EMV zawarta jest w dokumencie „SEPA Cards Framework”, dostępnej na stronie internetowej Rady EPC www.europeanpaymentscouncil.eu.
- ⁴ Na podstawie: European Payments Council, 2007. *Framework for the evolution of the clearing and settlement of payments In SEPA – including the principles for SEPA scheme compliance and re-statement of the PE-ACH concept*, EPC.
- ⁵ Payment Services Directive – Dyrektywa 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 roku w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego.
- ⁶ Więcej informacji nt. systemu TARGET2 można znaleźć na stronach internetowych Europejskiego Banku Centralnego (www.ecb.int) oraz Narodowego Banku Polskiego www.nbp.pl.
- ⁷ Na podstawie informacji publikowanych na stronie internetowej SEPA Forum Polska przy Związku Banków Polskich.
- ⁸ Więcej informacji nt. przystąpienia NBP do systemu TARGET2 można znaleźć na stronie internetowej NBP www.nbp.pl.

Bibliografia

- European Central Bank. 2007. *User Detailed Functional Specification. Book 1*, EBC.
- European Payments Council. 2007. *Framework for the evolution of the clearing and settlement of payments In SEPA – including the principles for SEPA scheme compliance and re-statement of the PE-ACH concept*, EPC.

- European Payments Council. 2007. *Making SEPA a reality. Implementing the Single Euro Payments Area*, EPC.
- European Payments Council. 2007. *SEPA Cards Framework*, EPC.
- European Payments Council. 2007. *SEPA Credit Transfer Scheme Rulebook*, EPC.
- European Payments Council. 2007. *SEPA Direct Debit Scheme Rulebook*, EPC.
- Senderowicz, K. 2003, *Wymogi Unii Europejskiej oraz standardy międzynarodowe i ich wpływ na rozwój systemów płatności w Polsce*, Warszawa: wyd. NBP.
- Tochmański, A. 2005, *Ewolucja polskiego systemu płatniczego na tle kierunków rozwoju systemu płatniczo-rozliczeniowego w Unii Europejskiej*, Warszawa: wyd. NBP.
- Tochmański, A. 2006, *Strategia rozwoju systemu płatniczego i obrotu bezgotówkowego w Polsce*, Warszawa: wyd. NBP.
- World Payments Report 2007*. 2007. wyd. Capgemini & ABN Amro, Capgemini, ABN Amro, EFMA.